
POSLEDNÍ ČECH

NOVELA OD JOSEFA KAJETÁNA TYLA

Bystré, požehnané vzrůstání naší literatury povinnost nám ukládá, bychom si již přece zošklivili obyčejnou až posud kritiku, která uznává každou rýmovačku za báseň, každé vyprávění, v němž se někdo ožení aneb oženiti nemůže, za novellu, a ježto vůbec každou tištěnou věc ihned milým, potěšitelným kvítkem na poli naší národní literatury nazývá. Takový stav kritiky vede k mnohopisalství, které můžeme pro vlastní výstrahu pozorovati na našich závistných susedech Němcích, přišlých skrze to v posměch u ostatních vzdělaných národů. A neučiní-li u nich se tomu nějakým způsobem přítrž, bude konečně veškerá německá říše jedinou velikou tiskárnou a bibliotékou a všichni Němci, zanechavše jiných zaměstnání, budou toliko knihy psáti, překládati, opisovati, tisknouti, přetiskovati, prodávati, pořádati, hlídati, oprašovati — a konečně i jísti, jimi se odívati a při nich ohřívati. Pro její velikou škodlivost považujeme tuto německou kněhmánii k svému uspokojení za dostatečný trest všech velikých křivd, které národu našemu učinili a ještě učiniti hodlají, a vidíme v těch nesčíslných německých knihách zase ony kobylky a žáby, kterými Bůh tak dlouho stíhal Egyptány, až propustili jeho oblíbený lid na svobodu. Poněvadž Němci všecken svůj jakýkoliv rozum do knih přendávají, zbývá jim ho málo pro život; a jestliže se jim množí sem tam moudré knihy, ubyde jim zato pro život moudrých lidí. — Nepišme tedy pouze proto, aby nám přibývalo knih, hledme každou knihou důkladně zakryti

nějakou mezeru v naší literatuře, povznesme se každým spisem o stupeň výše k dokonalosti a k vážnosti u cizozemců. — „Nesud, a nebudeš souzen!“ — „Div se mé velikosti, a já se budu diviti tvé!“ byla posavád obyčejná pranostika v literatuře české. „Já jsem veliký novelista, ty jsi veliký básník, on je veliký humorista; my jsme velicí novelisté, vy jste velicí básníkové, oni jsou velicí humoristé.“ — Ale podívejme se jeden druhému do očí, nemusíme-liž se sami smáti jako římsští augurové? — Každému řádnému muži více na tom záleží, aby měl jeho národ důkladné spisy, než aby on sám byl obdivován co spisovatel; sudme se tedy přísně, nesedejme již tak záhy na vavříny! Osmělujeme se míti přesvědčení, že se máme napřed ve světě *mnohému* naučiti a pak teprv *něco* psáti; že máme do knih vložit jen ony *svě* myšlenky a zkušenosti, které větší část našich krajanů posavád neznala, a že má být každý výtvor pěkné literatury *novým, důkladně a umělecky provedeným celkem*. Takovou tedy míru přiložme k svrchu udané novele Tylově. Tyl se pohybuje s takovou lehkostí a uhlazeností v oboru vypravovatele, že mu zajisté tato stránka novelistiky, která by jiného mnoho potu stála, velmi snadně přichází. Tím více by tedy mohl a měl vynaložiti práce na vynalezení, volení a promyšlení látky své, čeho však v jeho novele bolestně pohřešujeme. Novost především jest v ní nejméně vyvinutá vlastnost. Starý, tvrdohlavý otec, jenž chce, aby si syn jeho vzal Miladu; ještě tvrdohlavější syn, jenž si ji vzít nechce a miluje jinou; nesrovnalosti stavu s láskou; velikodušné, avšak bolestné odřeknutí se Ludmilino, která co první milovnice v kusu právo má, by se do ní ještě jeden (Ladislav) nevyšlytelně zamiloval, obyčejný žvatlavý zpěvák-komediant, jenž si často ze svatých věcí, jako jest otčina, žertíky tropí; jakési tajné tušení, kde nic tu nic; deník zamilované; všeobecný novelistický prostředek, duel, jako voda u hydropatů; děti mající jiného otce, než se myslilo, atd. atd., ovšem každý uzná za věci nenové; zkušený však čtenář románů nazve je ... oklepanými. Jsou tu arci také některé nové přídavky, jako: *poslední Čech, vlastenectví, česká aristokracie*; těm bychom však přáli, aby tam nebyly, nejvíce proto, poněvadž jimi Tyl dob-

rou starou novelu pokazil, zrušiv připečením a nalepením těchto tam nepatřících látek jednotu a důslednost celého jednání. S každou z těch nových připečených věcí měl Tyl, jak hned ukážeme, zvláštní nehody.

Pro českou aristokracii jest novela s celou svou patrnou tendencí psána, uvádí nás hned zpočátku do salónu a pohybuje se nejvíce mezi šlechtou. Aby však na šlechtu mohla působit, musela by být napsána s větším znáním jejího života a způsobů; tak upř. nepojmenuje žádná vzdělaná dáma, v jejímž salónu (dle I, 3) i učení, i umělci přístupu mají, své hosty v jejich přítomnosti *nižším lidem* (I, 20), netrpělo by se, aby zpěvák (třeba pařížský) směl nazvat aristokratku kamarádsky moje milostivá (I, 8), nebudou vésti šlechticové v salóně před společností hrubé řeči, jaké neslycháme leda na poštách atd., co všechno ani citovati nebudeme. Pomocí několika *nepotřebně* (vyjma jediný pád I, 66, kde se tím chladnost k Miladě projevuje) do české řeči vpletených francouzských fráz, mezi nimiž jsou ještě také dva omyly proti duchu francouzské konverzace, není vytknut charakter aristokratů, a nemůžeme je i s tím vlašským prohazováním Petráčkovým jinak nazvat leč koketováním, ačkoli jsou i na to tuze obyčejné. Dle mého mínění nemůžeme aristokracii jinak naklonit k naší řeči leč *původností, geniálností a zajímavostí našich básnických výtvorů*; nikdy však pouhými dávno známými deklamacemi o vlastenectví, kterému vůbec aristokrati, jsouce vychováni v rozličných národnostech, ani hrubě nerozumějí. Ale i nám, *sprostým lidem*, začíná již být nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prózou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již drahně let nemilosrdně pronásledují. Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili, neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národu. Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější, — kdybychom, pravím, ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly na-

še spisy lepší než cizí, moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umřít než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti.

Proč ale vpletl pan Tyl do své novely tu příšeru posledního Čecha?! Chtěl tím snad ubohého hraběte za domnělou vraždu potrestat?! Pošeptali bychom ovšem podstatnější příčinu, kdyby nás jen vážené obecenstvo nevyzradilo... bezpochyby že to je kvůli trošce toho božího efektu, jen pro krásný podivný titulek;... to musíme znát spisovatelské spády (však já také hodlám vydat, zachová-li mne bůh při zdravých prstech, Předpotopního Čecha). Ve slově „poslední“ leží jakási tajná, démonská síla, a tu chtěl Tyl stůj co stůj vyčerpát, avšak se za tu maličkou marnůstku sám nejvíce potrestal, zkaziv tím jednotu novely a uvrhna se do mnohých nedůsledností. Kterak to můž být, aby se nyní (184*) *vlastenec*, jenž jistě z náklonnosti všechny poměry naše a všechny síly pracující o zvelebení národu znáti musí, uprostřed celých živých Čech a vedle horlivého Svobody mohl držet za *posledního Čecha*, nejsa bláznem (a bláznové se mi nezdají býti vhodnými reprezentanty Staročechů!). Zármutek, nevrlost a snad i pochybování o výsledcích naší práce, to je přiměřeno panu hraběti, ale poslední češství, bláznovství??... A pak dle německého přísloví „Ein Narr macht zehn“, musí ještě ten chudšas Petráček dělat zas jiného posledního Čecha k pohoršení a promrzení všem, jenž komediantství nenávidí, a k veliké nesnázi Tylově, kde vezme času, aby se ten ubohý česky naučil, a sice dobře, neboť by si pan hrabě jistě od člověka zadrhujícího v češtině nedal namalovat, že jest ještě poslednějším Čechem než on. Přílišné bažení po efektu, a po teatrálním efektu, jest vůbec známka všech prací Tylových a též zde se jím nechal k mnohým nedůslednostem zavést. Tak kupř. musel Carlo, sedící potmě v jeskyni při pochodni, kterou Bernardini v ruce držel, již dříve pozorovati jeho vražedný úmysl, a co by bylo jeho pozdní přispění naplat, kdyby se byl Ladislav pouhým zázra-

kem nahoře neudržel? S nohama tak vyzdviženými nespadnout!! Potom (I, 86) Jaroslav čeká v noci v zahradě na Ludmilu *tak nepozorně*, že zatím Svoboda, jenž dle zřejmého svého charakteru ještě pevně vykračuje, znenadále vedle něho stojí, přišed ještě k tomu z též strany, odkud Ludmilu čeká! Pan Tyl jistě nikdy večír na milenku nečekal, sice by věděl, že v takovém pádu spíše desetkrát jiné nepatrné šustění za její příchod máme, než abychom se od někoho jiného překvapiti dali. Avšak se to všechno jen proto stalo, aby mohl Svoboda Jaroslavovi s efektem do řeči vpadnout: „To bych vás, pane hrabě,“ atd. Sem také náleží (I, 152) pomatení v řeči, rozličná tušení atd., nejvíce však ta řeč starce Jana (II, 112) u Černého koně, která se končí: utíkej, vrahu, utíkej! (Flieh, Mörder, flieh!), a která nám pro veliký bombast a proto, že se zpěvák pak mezi stoly honí, parodsky připomněla jistou známou na ulicích písničku se stejným začátkem. — Co se týče bombastu a zbytečných nevýznamných adjektivů a tropů, bylo by mnoho vypočítávat. Nejpodivnější se nám zdály: I, 13 „Já bych byl oblohu k sobě strhnul a zemi a nebe k prsoum přitisknul!“, kdežto příroda přece dle všeobecné zkušenosti působí jemně; I, 64 „otevrou se brány srdce mého a rozkoš vejde do nich s hlučným průvodem“; I, 70 „tys krmě nesoucí havran“ (proč ne ještě věže Davidova, nádoba atd.); I, 142 „jak by z něho (ze srdce!) kus po kuse drtící skalina kapala“; a kromě toho ještě nejpatrněji: I, 69, 89, 109, 116, 174, 199, 167, 194, 208; II, 12!!, 17, 19, 49, 58, 183, 122. Někde Tyl i ke hroznému směšnosti zavádí: tak kupř. nemůžeme žádné slečně přát, aby „to v ní hrálo jako sbor vesnických pacholat“, jak praví o sobě Ludmila, I, 133. — Tyl má ve všech svých spisech tak čistou, příjemnou řeč, kterou bychom si mohli za vzor bráti; nač si ji sám kazí takovými strakatými nalepeninami!? Pravý znak mistrovství jest jednoduchost, nehledanost, a strany tropů a jiných menších okras řeči jest naše mínění, že jest lépe viděti květy na stromě, na němž *přirozeným* během vyrostly, nežli odjinud natrhané a na podlaze hustě nastlané. Také se takovými obyčejnými a zbytečnými tropy čtenáři zvykají nemysleti.

O nedůslednostech v charakterách již jsme podotkli při

starém hraběti, zde ještě jenom o mladém Pedrazzimu. — Hrabě Jaroslava chtěl nám vlastně Tyl představití co dokonalého, vlast milujícího muže, který jenom jazyk český trpěti nechce. Co ale vypadlo? Svěhlavý, hrubý, neotesaný chlapík, necitelný, odrodilý syn, jímž žádné utrpení, žádné ponížení otcovo nepohne, ani když o vraždě mluví. Národu českému, „který přec miluje“ (jak sám Tyl praví), dává ve zlosti urážlivé nadávky. Jeho obrácení, které jest ovšem nevyhnutelně potřebné, jest nedůstatečně, nedůsledně motivováno. Kterak může býti, aby osvíceného, světem proslého muže teprv někdo, zde upř. pan farář, naučil, že o tom, co tvrdíme, dříve musíme vědět, je-li to — pravda!!? Chtěl-li ho již pan Tyl rozumným způsobem obměkčit, měl k tomu snad jiné příležitosti...

A nyní přicházíme k Petráčkovi, k nejmizernější a nejprotivnější figuře celé novely! Nemyslíme arci, že by kritika směla básníku předpisovat, co a jak psáti a jaké oučely míti má, čině jej tak z pána ve světě ideálů sluhou obyčejných náhledů, ovšem ale jest úkolem kritiky vyzkoumati, jak důkladně se spisovatel v mezích, které sobě sám vytknul, pohybuje. Patrně jest, že chtěl Tyl Pedrazziho vykresliti co obstojný neb snad i pěkný, ba humorný charakter. Trochu vynucených žvatlavých vtípů, žamputárství, ironické a urážlivé vtípky na svou otčinu, která se velkému komediantovi malou býti zdá, palečkovská scéna s dobrosrdečným starým sloužícím na první příbyti v cizím domě, ačkoli — jak II, 174 praví — dobře se česky vyjádřiti uměl — to všechno není humor. K humoru by se nedostávalo jen trochu velikodušnosti a dobrosrdečnosti. Dvě věci nám toho člověka zvláště zošklivují: hnusná vtíravost a familiárnost, s kterou se k hraběti Jaroslavu lípá, i potom, když ví, že není malíř. To se našemu citu nanejvýš protiví, ne snad z přílišné vážnosti před aristokraty, nýbrž z pouhé měšťanské hrdosti, pak romaničibská vlažnost k rodině, kterou sám Tyl dobře cítil, a proto na několika místech vyloučiti se staral. Ale býti dvacet let v cizině, býti bohatým a nevzpomenout si ani jednou na svou dost chudou rodinu! Ovšem by bylo nepoeticky domů psáti neb snad peníze posi-

lati, ale mysliti, že otec, který již při našem odchodu byl stařec, po dvaceti letech jistě ještě naživě bude, to není moudré, pane Petráčku! Arciže by Tyl na obě výčitky mohl odpověditi, že Petráček šlechtickou cizí krev v sobě tuší ... A po dvaceti letech mu najednou napadne všemu přijít na stopu ... Přitom si vysvětliti nemůžeme, v jaké vlastně řeči Petráček se všemi rozličnými osobami mluvil. Německy neuměl, francouzsky zas oni ne, česky jistě nemluvil, neb co o něm (II, 174) Ludmila tvrdí, praví Tyl jen z nouze, když se Petráček musí naučit dobře česky a Tylovi na to již mnoho času nezbývá. Že ale člověk, který po dvacet let zapomněl, jak se otčina jeho jmenuje (I, 59), málo neb nic česky uměti nebude, rozumí se. Proč se vlastně hned zpočátku do vyléčení starého hraběte plete, není také motivováno, a vůbec jest v něm mnoho tušení a málo důslednosti ... a to jest charakter, který Tyl v celé novele nejpůvodněji vypracoval. Bojíme se, že v něm vyobrazil vlastní svou ironii, která se jej dle nevývratného zákona přírody musela zmocnit od neustálého vlastenčení.

O spojení událostí mezi sebou, o vyvinování celého děje zanecháme si úsudek, až Tyl novelu tuto dokončí.

Tyto tedy a podobné věci výtvoru Tylovu se nedostávají, aby se mohl nazvat novým, umělecky a důsledně provedeným celkem, a dokázati, že ním není, byl hlavní záměr celé této kritiky. —

Nerozumné bylo by mysliti, že nic chvalitebného v Tylově novele nenalzáme; vímeť ovšem, že je v ní mnoho, velmi mnoho podařilého, sice by za takové rozbírání nestála. Chvalitebná je čistota jazyku a zvláště slohu (slova šklebiti, kus nevhodně se kladou, velmi časté pedantské, nucené nikoli; vš, co jesti milovati národ...), divíme se zběhlosti, obratnosti, uhlazenosti Tylova pera vůbec a dialogu obzvláště; neobvyčejná je Tylova zkušenost v posloupném podávání dějů, aby se udržela zvědavost čtenářova; a s jakou delikátností umí vždy pověditi osud jednající osoby, dřív než ona sama ho tuší, což velmi lahodí marnosti lidské, a tudy se líbí. Mistrovsky pracováno jest I, 32—33, o pádu a povznesení národu, I, 84, jarní noc, I, 97, přemlouvání starého hraběte; scéna s děveč-

kou, deník Ludmilin, hádka mezi Svobodou a Jaroslavem (158—166), celý charakter Milady a Ludmily, rozmluva Pedrazziho s Ludmilou, II, 36—38; zvláště celé vypsání, jak chlapce chytrý herec z domu vylákal, jest klasické; II, 127, krásný okamžik před duelem, a jiná mnohá místa.

Že jsme dokonalosti Tylovy novely tak krátce a chyby tak obšírně vytknuli, stalo se dílem proto, že dokonalostem každý snadně uvěří, chyby však — nemají-li být pouhým nactiutrháním — dokázati se musí, dílem však a nejvíce kvůli spravedlnosti, poněvadž již dost v časopisech našich chválena, chyby ale její ještě vytknuty nebyly, k čemu jsem, že se to posud jen oustně dalo, nyní své nezkušené péro propůjčil, převezma tím na sebe všelikou vinu a odpovídání. Alespoň jsem Tylovi dokázal, že jsem jeho novelu několikrát a pozorně přečetl, a sice pozorněji než on sám, poněvadž mi ani neušlo, že II, 56 místo *Ladislav* má být *Vavřinec*, čeho si ani sám Tyl nevšimnul.

ČESKÁ VČELA I. a 4. 7. 1845

ODPOVĚĎ PANU HAVLU BOROVSKÉMU NA JEHO KRITIKU POSLEDNÍHO ČECHA

S nestranností, jakou jenom si žádati můžete, přečetl jsem celou Vaši kritiku, ačkoli se mi brzy počala nelíbiti, ba konečně i protiviti. Uvážil jste, milý pane, než jste se na tak smělou práci spustil, všechny následky svého neprozřetelného, mladicky bujného počínání? Uvážil jste, jak lehko jest haněti a jak těžko opravit, lépe učiniti? Víte, že snad v celém světě není jediného človíčka, jenž by nedovedl každou kteroukoli novelu nějak pohaněti, ale že jenom málokterý sám obstojnou, dobrou novelu sepsati v stavu jest? Zapomněl jste, kterak se chovati má mladý, do života vstoupilý člověk proti *patnáctiletým* zásluhám v literatuře a v národnosti?! Co Vám a Vaším náhledům u mne a u veškerého citlivého obecnstva nejvíce uškodilo, jest právě ona nešetrnost, nepamětlivá veliké důstojnosti muže v celém národu velmi oblíbeného, ona

smělost, s kterou skvrníte a hanobíte knihu národu svému v nynějších jeho poměrech veleužitečnou, která též podle vnitřní ceny své tak rozsáhlé čtenářstvo má, a je i po Vaší zbrklé kritice míti bude? *Vox populi, vox Dei!* — A pak ona trpká satira, ono patrné všude se snažení uvést spisovatele v posměch, může toliko na nevzdělané, zlomyslné čtenáře působiti, u zkušeného, krasovědecky vzdělaného obecnstva právě tím všechny své důvody v podezření uvádíte, jako by samy sebou dosti pravdy a váhy nemajíce, podobných žahadel k platnosti své nevyhnutelně potřebovaly. Ubezpečuji Vás, že bych Vás pro tyto ousměšky a trpkosti ani odpovědi hodným býti neměl, kdybych zas z druhé strany (nechci Vám ani nejmenší zásluhy odepřiti) v některých myšlenkách Vaší kritiky neviděl snažení o věc dobrou, ačkoliv jest zatemněno některými sice právem, mnohými ale neprávem na oblíbenou tu novelu naházenými hanami. Což myslíte, nezkušený mladíku (odpusťte mi upřímnost mou dobře s Vámi smýšlející), že kromě Vás nikdo jiný ony některé nedostatky na novele páně Tylově nepozoroval? Myslíte, že se na Vaši trošku ve mlýně čekalo? Myslíte, že teprv od Vás jsme pochytili, že žádná věc pod sluncem není úplně dokonalá? Anebo snad myslíte, že sám pan Tyl ještě mnohem lépe než Vy své vady nezná a o některých chybných maličkostech ve své novele neví? Ba ví o nich, milý pane, jako Vy, a ještě více ví, totiž jak by se napraviti mohly, kdyby mu to za práci stálo. A kdyby byla Vaše kritika až do nejmenší kommy spravedlivá (ačkoli se proti ní mnoho a nevývratně namítnout může), dopustil jste se ní přece v *nynějších okolnostech* veliké nespravedlnosti, kterou již nikdy nenapravíte. Zapomněl jste, že veliký počet novel, které se s Posledním Čechem co do zdařilosti nikterak měřiti nemohou, přece v naší literatuře s pochvalou přijat jest, a že tedy u čtenářstva v krasovědě nezkušeného nezaslouženě a nespravedlivě proti oněm zmíněným novelám zlehčen jest Vaší ostrou, hanlivou kritikou?

Atd. atd. atd. . . .

Tak asi měl pan Tyl odpovědět na moji kritiku, a postavil jsem onen formulář do předešlého čísla České včely jen pro ponaučení panu Tylovi, aby budoucně, kdyby se mu takový pád přihodil, věděl, jak na kritiku, kterou podstatnými důvody vyvrátiti nemůže, aspoň chytře odpověditi má, aby ne soudní v estetice čtenáři třeba jen z lidské outrpnosti na jeho straně zůstali. Takto ale i moje kritika ve Včele, i jeho odpověď v Květech, obě proti němu svědčí: moje kritika dokázala, že neuměl napsat dobrou novelu, a jeho odpověď dokázala, že umí vyvádět hrubé kousky. Persidský básník Sa'dí ve spisu svém Khylystan praví: *Veliké a hluboké moře nezakalíš jediným kamenem. Muž, kterého každá hana rozzlobí, má mělké dno . . .* A onen latinské hádce přítomný rolník, ačkoli ani slova latinsky (mnohému je každá kritika latinská) nerozuměl, přece poznal, která strana nepravá jest, totiž která se jako pan Tyl zlobiti počala. Pan Tyl sám převedl hádku literární na pole osobností, hrubostí a nadávek, a přesvědčil mne pevně, že o slušnosti a dobrém vychování málo ví, a pak chce salónové žití popisovat, besedy dam z vyšší společnosti! Ouvej! Duch zdvořilosti, salónovosti nevyhází zmezi kulis, netronuje na prknách! — Kdo se jen trochu v podobných kritických hádkách zná, nevyhnutelně mi musí přisvědčit, že odpověď páně Tylova jest právě taková, jak vždycky odpovídají obyčejní umělci na zasloužené kritiky, když jejich pravdivost sami vnitřně cítí: napřed sami sebe jak náleží vychválí, pak obecenstvu za laskavé přijetí své práce poděkují a konečně bezbožného kritikastra jak se patří zneuctějí rozličnými hmotnými a vydatnými nadávkami. Dle tohoto systému i pan Tyl počal také s vlastní chválou a přešel k poděkování slavnému publikum. Ovšemže každý nejlépe své *dobré a zlé* stránky zná a oceniti dovede (ačkoli dle známého přísloví vlastní chvála není žádný znamenitý *parfum*); tuto bychom snad přece, třeba jen mladý literární „jakýsi“, panu Tylovi, zkušenému spisovateli, nějakou užitečnou radou posloužiti mohli. Nevěřte, vysoce vážený pane Tyle, ó prosím nevěřte chválám, které se Vám samému o Vašich vlastních spisech zasílají; nemysle-

te, že Vaše spisy žádný nehaní, když Vám žádné hany poslány nebyly! Ó svět je zlý! Svět je bezbožný, pane Tyle, on nás do očí chválí a po straně haní. Věřte raději tomu, kdo se Vás do očí haněti nebojí! — [Kritika, ta je Vaše nejvěrnější přítelkyně, Vaše milenka, ta s Vámi nejupřímněji smýšlí, ta při Vás setrvá až do konce, neopustí Vás, kdyby Vás i celé čtenářstvo opustilo, kdyby Vaše spisy již žádný nechtěl čísti, ona je bude čísti, jednou, dvakrát, s olůvkem v ruce, s zářícím se okem mateřské lásky.] Vy věčně její, ona věčně Vaše, Vy oba svoji věčně, věčně na mnohá léta, do skonání světa. — Ale málem bych byl v zápalu mateřské lásky zapomenul, že mám ještě s otcovskou vážností pana Tyla pro nějaké neslušnosti v jeho odpovědi napomenouti. Nekráčej, milý synu, po cestách nespravedlivých a chytráků! Nedělej se, milý synu, jako bys onoho svého kritika neznal. Zajisté, pravím Tobě, že jest Havel Borovský jeho literární jméno, kterého již před onou kritikou užíval a budoucně též užívati hodlá, ačkoli nikdy nebude poměry něčí neliterární nezdvořile a bez práva do tisku dávat. Pod oným jménem se nemohl před Tebou, synu můj, ukrývati, poněvadžs ho dobře znal, a tak jsi tedy ani žádného práva neměl nějaké jiné jeho jméno veřejně jmenovati. Nevíš, synu můj, příčiny, proč toho literárního jména užívá, a třeba jsi mu nedelikátností svou v privátním jeho životě uškodil. Něco jiného by bylo, kdyby byl snad někde ve Květech sám sebe pod nějakou vymyšlenou šifrou vychvaloval; to by se ovšem mohlo právem říci: Pane Tyle (chtěl jsem napsat: pane Borovský!), kdo se sám chce chválit, ať se také pod to i sám podepíše! — A pak se, synu můj, proti jiným nenadýmej! Nemysli, že literární článek teprv podpisem váhy nabývá: když je dobrý, zůstane dobrým, ať si je pod ním podepsán kdokoli, třeba Ty sám, milý synu! Kdyby jenom pověstný spisovatel kritiky psáti měl, musel bys také dle analogie špatné boty, třeba Tě tlačily, tak dlouho nositi, až by Ti je některý švec pohaněl. Nepohrdej také, milý synu, těmi, jenž mnoho nese-psali: mnohý, který by již spisovati mohl, raději se ještě dále učí, a mnohý, který by se ještě učiti měl, již spisuje. A onen Havel Borovský mi pravil, že ačkoli jsi ho nazval v li-

teratuře „*jakýmsi*“, přece by na dvě třetiny Tvých spisů, synu můj, za žádnou cenu své jméno nepodepsal. — —

Ale žert na stranu, leží nám zde ještě něco důležitého na srdci. Všeobecné jsme našli mínění, že se žádná česká kniha haněti nemá a nesmí, jako by to naši národní věci škoditi mohlo. Což myslíte, vy dobří, ale nerozumní pánové, že žádný Čech špatnou novelu sepsati nedovede? Má být každý Čech proto, že je Čechem, zavázán držeti špatné spisy za dobré? Ne, kdo nemůže být v cizině prorokem, ať ním ani doma nechce býti. Není-liž to moudřejší, když si sami dříve o svých vadách povíme, než aby se nám později cizinci vysmáli, že jsme o nich nevěděli? — A pan Tyl jmenovitě by se neměl pořád „*outlinkému písemnictví*“ pod křídla schovávat. Dejme tomu, že je literatura naše outlinká, ale pan Tyl, narozen 1808 a patnáctiletý literát, zajisté se nebude chtít mazlit a jmenovat outlinkým literátorem; sice bychom mu na to odpověděli epigramem, který jsme kdesi našli netištěný:

Obyčejný český literátor vece:

Kritika ať u nás ještě nevystoupí,
by nevěděl venkov, že jsme v Praze hloupí.

Já:

Děckem jest — díš — obecenstvo naše;
a tvé spisy? — Ty jsou tedy — kaše!

Konečně panu Tylovi radíme, aby ve svých replikách nikdy vtípů neužíval, které by se proti němu samému obrátiti daly. To člověka obzvláště činí u obecenstva směšným. Tak praví upř., aby si každý čtenář, který *sám nic posouditi nedovede*, moji kritiku přečetl, a chytře myslí, že ji žádný nebude číst, protože žádný o sobě nemyslí, že by nic posouditi nedovedl; pan Tyl zná dobře marnost lidskou. Já ji však také znám, a proto pravím, aby si mou kritiku každý přečetl, *kdo něco posouditi dovede*, a jsem ubezpečen, že ji každý bude čísti, poněvadž každý o sobě myslí, že něco posouditi dovede: a pak, „*dle skutku poznáte jej*“, čehož si velmi přeju, aby mne dle této kritiky každý poznal. — Pak zas dí pan Tyl s Falsta-

ffem, že na světě již beztoho není kusa ctnosti. Nemyslete to, milí pánové, ubezpečuju Vás *oba*, že jest na světě ještě ctnost, jenže o ní nevíte, sice bychom ji také častěji v novelách nalézali. — A nyní basta: pan Tyl myslí *dle svých náhledů*, že je Poslední Čech dokončen, já myslím *dle svých náhledů*, že jest moje hádka s panem Tylem také dokončena, na důvody se vzájemně neptejme.

↳ Sepsal a k poučení panu Tylovi vydal

„jedovatě hryzavý, nadutě jednostranný a potměšile převrácený komponista, jakýsi Havlíček, dávno očekávaný prorok a karabáč na outlé novely, jehožto kritiky přecházejí čáru všeliké přirozenosti, aneb, jak se raději podpisuje“: *Havel Borovský*. ↘

ČESKÁ VČELA 15. a 18. 7. 1845

NÁRODNÍ BÁCHORKY A POVĚSTI OD BOŽENY NĚMCOVÉ

Kritika, ostrá hanící kritika, může, jak nepochybujeme, mnohého autora a jeho přátele uraziti a k prudkostem popuditi, o čem v nejnovějších časech patrné máme důkazy. Myslíme však, že moudrého, o vzrůstání umění a věd opravdově pečlivého spisovatele mnohem více a spravedlivěji zarmoutí pochvalná, abychom řekli omaštěná kritika, když se z ní patrně jeví, že pan kritik ani onen spis, který vychvaluje, nečetl a jenom jako žvatlavý kolibri rozličné, bůhví kde nabrané a bůhví kam patřící všeobecné fráze, obyčejné obraty a vytřelé komplementy na ubohého spisovatele nasejpá. Přiznávám se, že by mi byla každá, i nejostřejší hana mnohem milejší a také čestnější než taková dětinská chvála. Kdo obzvláště naše kritiky pilně čítá, nepochybně mi rozumí. — Tuto však před námi leží kniha, kterou nepotřebuje žádný všeobecnými okolky a priori vychvalovati: může si ji pilně přečísti, bedlivě rozebrati, aniž své práce litovati bude, potěšiv se v ní na krásné skvělé poezie a přesvědčiv se, že snese ouplnou přísnou kritiku.

v obci 263: *Anwendung* — shrnující myšlenka; *Nutzanwendung* — prospěšný závěr 266: *cvičený* — vzdělaný.

POLITICKÉ PÍSNĚ

269: *Cum licentia superiorum* — s dovolením představených; *Kolovratská střída* — ulice Na příkopech, kam se přestěhovalo z Hradčan České muzeum; *pan Palanda* — František Palacký 270: *pan Šafáry* — Pavel Josef Šafařík 271: *Šmíd* — Jan Ferdinand Schmidt; *Kolenatý* — Friedrich Kolenati 272: *zbýti* — zbavit se; *páter Štulec* — Václav Štulc; *špulec* — pulec; *Blahověst* — katolický týdeník, vycházel od r. 1847; *repealisté* — sdružení pražských radikálních demokratů 273: *Vašek z Nebe* — Václav Bolemír Nebeský; *zplodil kapra* — podporoval spisovatele S. Kappera; *Korda* — August Josef Corda; *Hlasy* — publikace Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky z r. 1846, polemizující se zastánci vznikající „štúrovštiny“ jako spisovného slovenského jazyka 274: *Franta* — Josef Franta Šumavský; *Váceslavič* — Václav Hanka; *ou, v* — v té době se podle oficiálního matičního pravopisu psalo ještě *au* a *w*; *myšl trusy* — čárky a háčky 275: *tandlmark* — bleší trh; *pajt* — lup; *na mancáry* — jako cucků 276: *prýfovaný* — zkoušený 278: *Crha a Strachota* — Cyril a Metoděj 279: *festina lente* — spěchej pomalu; *laksírka* — průjem 281: *heraus* — ven 282: *Dukát, Tolar* — za revoluce byly zlaté dukáty vůbec staženy z oběhu a stříbrné tolary byly vyhrazeny jako platidlo pro vyrovnání rakouských zahraničních dluhů 285: *Schuhmachermeister* — ševcovský mistr 287: *Jeláček* — Josip Jelčić 289: *Winda* — Windischgrätz 290: *svatý Duch* — asi nárážka na Windischgrätzovo bombardování Prahy o svatodušních svátcích v červnu 1848 292: *František* — František Augustin Brauner 295: *špicbub* — darebák.

KRITIKY A POLEMIKY, RŮZNÉ ZPRÁVY

302: *Ein Narr macht zehn* — z jednoho blázna deset 304: *žamputárství* — žvanilství; *lípá* — přilne; *romaničibská* — cikánská 306: *Odpověď panu Havlu Borovskému* — tuto polemiku Havlíček napsal jako odpověď na Tylův článek v Květech z 8. 7. 1845, z něhož citujeme: Posledního Čecha považují dle svých náhledů za *skončeného* — třebať by v něm osnova událostí dle obyčejného požadování ku konci přivedena nebyla; ostatně je ale tato novela jen *první*, jako na zkoušku do světa poslaná část většího díla, jehož druhé oddělení pod názvem Škola mladého Čecha bohdá ještě letos na světlo

vyjde, a v němžto se lidé také — ženiti budou. Za laskavé přijetí Posledního Čecha, o němžto se mi ze všech stran ty nejutěšenější důkazy dostaly, musím se tuto srdečně poděkovati; ono mě sílí při vzdělávání druhého dílu, a takž doufám, že komukoli jsem první částkou se zavděčil, druhou snad ještě větší libost způsobím. Přitom ale nechtěje nikoho stran pravé ceny práce své klamati, poukazují každého čtenáře, jenžto sám nic posouditi neumí, na Českou včelu, kteráž tyto dny drtivý posudek o Posledním Čechu přinesla — vzor jedovaté hryzavosti, naduté jednostrannosti a potměšilé převrácenosti. Komponista jeho je jakýsi Havlíček, nebo jak se raději podpisuje: Havel Borovský. Mnohý se bude snad po literatuře ohlížet a ptát: Kdo je to? — Na to musím rameny pokrčit; avšak — „podle činu poznáte jej“. Na všechn způsob musíme být ale rádi, že takový prorok mezi námi povstal. Dávno jsme už na něj čekali. Pod jeho karabáčem bude naše outlinké písemnictví samé klasiky vydávat. Bůh nás potěš! 307: *Vox populi, vox Dei!* — Hlas lidu, hlas boží!; *komma* — čárka 309: *sám sebe pod nějakou vymyšlenou šifrou vychvaloval* — pod pseudonymem Topolovský napsal Tyl na svou knihu pochvalnou kritiku do Květů, a právě za příznivé ocenění Posledního Čecha kritikou v časopisech obdržel Tyl cenu Matice české za nejlepší beletristický spis 311: *kolibri* — míněn asi papoušek, nikoliv kolibřík 312: *neličené dívky* — upřímné, prosté 313: *gnómové* — skřítkové 315: *z Grenzbotů* — německý liberální časopis *Der Grenzboten*, vydávaný od r. 1841 Ignazem Kurandou v Bruselu a pak v Lipsku, orientovaný proti metternichovskému absolutismu a proti panslavismu 316: *principisti a syntaxisti* — žáci nižších tříd na gymnáziích starého typu 321: *Vivos voco...* — živé volám, mrtvé oplakávám, blesky lámu 325: *zanětí* — zaujetí, činnost 326: *jikavčitý* — ten, kdo nosí jikavec (kvekr), kabát se šosy 328: *arkánium* — tajemství 331: *Obrazy paní Němcové* — Obrazy z okolí domažlického, 1846–1847 vycházely v České včele 332: *mosaité* — židé, lidé mojžíšského vyznání 337: *Sonntagsblätter* — vídeňský časopis, vycházel od r. 1842 338: *Ex ungue leonem* — po drápu poznáš lva 339: *exhortička* — kázáníčko 341: *Franzosenfresser* — žrout Francouzů; původce této posměšné prezdívkou byl H. Heine 342: *topografický slovníček* — Popis království českého, vyšel 1848 343: *V Štúrových Slovenských novinách* — v tomto článku i v dalších (Obchodníci, Ze Slovenska) Havlíček polemizoval se Štúrovou skupinou, která se snažila ustavit spisovný slovenský jazyk (do té doby se užívala na Slovensku jako spisovný jazyk archaická bibličtina); Havlíčkův hlavní argument proti Štúrovi